

AVRUPA BİRLİĞİNİN BALKAN POLİTİKASI VAR MI?

Serdar YILMAZ¹

Özet

Avrupa Birliği'nin bir Balkanlar politikasının olup olmadığının araştırıldığı bu çalışma, AB'nin Avrupa'nın Güneydoğusunda yer alan Balkanlar ile ilgili bir politikasının olup olmadığını belli başlı parametreleri ele alarak değerlendirmektedir. AB'nin Balkanlar politikası irdelenirken Yugoslavya ve Kosova'daki krizler başlangıç noktası olarak ele alınmış, bu bölgelerde yaşanan olaylar ve bilhassa Kosova krizi ile AB'nin takındığı tavır tarihi bilgiler ışığında bir süzgeçten geçirilmiştir. AB'nin Balkan ülkeleriyle yaptığı İstikrar Paketi ve Selanik Zirvesi neticesinde bölge ile ilgili ne tür gelişmelerin yaşandığı ve hangi atılımların gerçekleşip hangi adımların atıldığı konuları incelenmiştir. Her ne kadar Birlik üyesi ülkeler Yugoslavya'nın dağılma sürecinden beri Balkanlar ile ilgili farklı çıkarları doğrultusunda hareket edip aynı megafondan konuşmalar da, hali hazırda aynı çıkarları taşımamalarına rağmen gelinen son noktada AB'nin Balkanlar ile ilgili bir politikasının varmış gibi gözüktüğü aslında olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu politikaların çalışmada da belirtildiği gibi ekonomik ve siyasal politikalar olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Avrupa Birliği, Balkanlar, Yugoslavya ve Kosova Krizleri, İstikrar Paketi, Selanik Zirvesi.*

Abstract

Has The European Union Have A Balkan Policy?

This study investigates whether there is a European Union policy in the Balkans by addressing the major evaluated parameters. In this paper, the EU's policy in the Balkans have been chosen as the starting point when Yugoslavia and the Kosovo crisis occurred and the EU's stance adopted by Kosovo crisis has examined in light of historical informations and facts. Stability Pact and the Thessaloniki Summit that the EU agreed with Balkan Countries have also examined in order to measure which steps and developments have been taken by the EU. Although the members of the EU have not spoken with one voice and completely have different benefits when it comes to the Balkans, it is concluded that the EU does not have any concrete policies as a unit but instead the member of the EU individualy has financial and political policies in the Balkans.

Key Words: *European Union, The Balkans, Yugoslavia and Kosovo Crisis, Stability Pact, Thessaloniki Summit.*

¹ *T.C. İstanbul AREL Üniversitesi, Faculty of Economics and Administrative Science, Department of International Relations, Research Assistant, serdaryilmaz@arel.edu.tr*

AVRUPA BİRLİĞİNİN BALKAN POLİTİKASI VAR MI?

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası sistemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (Rusya) arasında sıkışmış bir görüntü vermeye başlaması ve II. Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu karanlık tablonun etkisiyle Avrupa ülkeleri birleşme yönünde ilk adımlarını atmaya başlamışlardır. Önceleri ortaya atılan Avrupa Birleşik Devletleri fikri yavaş yavaş kendisine uygulama zemini bulmaya başlamış ve yaşanan iki dünya savaşının getirdiği yıkıcı etkiler ile birlikte önce ekonomik bir birlik sağlanmaya çalışılmıştır. İlk iş olarak savaşın hammaddeleri sayılan kömür ve çeliğin üretim ve dağıtım yönetiminin uluslararası bir örgüt tarafından yürütülmesini öngören Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu² antlaşması 1951 yılında imzalanmıştır. Sağlanan ekonomik birliğin ardından yaşanan gelişmeler ışığında ilk başta sosyal, kültürel ve en nihayetinde siyasal bir birliktelik sağlanmaya çalışılmıştır.

Önce Batı Avrupa'da bir birlik sağlandıktan sonra Orta Avrupa ve Baltık ülkeleriyle birlikte Balkan ülkelerinin bir kısmının katılımı gerçekleşmiş ve Avrupa Birliği(AB) yaşadığı genişleme süreciyle bugün 27 üyeli bir aile haline gelmiştir. Bu çalışmada AB'nin Avrupa'nın Güneydoğusunda yer alan Balkanlar³ ile ilgili bir politikasının olup olmadığı belli başlı parametreler ele alınarak değerlendirilecektir. AB'nin Balkanlar politikası irdelenirken Yugoslavya ve Kosova'daki krizler ile AB'nin Balkanlara girişi başlangıç noktası olarak ele alınacak, AB'nin Balkan ülkeleriyle yaptığı İstikrar Paketi ve Selanik Zirvesi incelenerek örnekler verilecektir. Tüm bu çalışmaların ışığında gelinen son noktada yakın zaman ile ilgili örneklerde verilerek konu pekiştirilmeye gayret edilecek ve AB'nin Balkanlar ile ilgili bir politikasının olup olmadığı sonucuna varılmaya çalışılacaktır.

Yugoslavya'daki Kriz ile AB'nin Balkanlara Girişi

1990'lı yılların başlarında eski Yugoslavya'da meydana gelen olaylar, ayrılıklar ve savaşlar AB'yi derinden rahatsız etmiştir. Özellikle 1990'dan sonra büyük bir gelişim yaşayan ve köklü reformlardan geçen AB, bu sorun ile ilgilenmenin bölgesel bir aktör olarak bir zorunluluk olduğu savıyla karşılaşmış bu nedenle gerek Birliği oluşturan üyelerden gerekse ABD tarafından baskı görmüştür. AB, Kosova'daki Sırp ve Arnavutlar arasındaki probleme müdahil olarak belki de kendi kabuğundan ilk defa çıkmış ve kendi bölgesi dışında bir alana el atmıştır. Yugoslavya AB'nin arka bahçesi gibiydi ve bu alana kayıtsız kalmak mümkün

² Gerek Avrupa Birliği'nin gelişimi ve gerekse Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun ayrıntılı bir şekilde incelenmesi için bakınız ÜLGER. K. İrfan, 'Avrupa Birliği Rehberi', Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2008.

³ Balkanlar coğrafi olarak Avrupa'nın Güneydoğusunda yer almakta ve yüzölçümü açısından neredeyse Türkiye kadar olan bir yarımadadır. Doğusunda Marmara, Karadeniz ve Ege denizi, batısında Adriyatik Denizi, güneyinde Akdeniz kuzeyinde ise Tuna ve Drava Nehirleri bulunmaktadır. Bugün Balkan coğrafyası içerisinde: Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan, Hırvatistan, Kosova, Sırbistan, Makedonya, Karadağ, Bosna-Hersek, Slovenya, Arnavutluk ve Romanya yer almaktadır. Balkanlar ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Kemal KARPAT, "Balkanlar", İslam Ansiklopedisi, V, TDV Yay, İstanbul, 1992.

görmüyordu. 1990'ların başında Avrupa Konseyi Başkanı olan Jacques Poos⁴ “Arabulucu ve problem çözücü olarak Yugoslavya’daki krize müdahale etmek Avrupa’nın işidir, çünkü Yugoslavya Avrupa’nın bir parçasıdır ve hiç kimsenin kararına bırakılmaz” diyerek bu konuda ne kadar ciddi olduğunu dile getirmiştir.

Yugoslavya’nın dağılma sürecine girmesiyle birlikte AB ülkeleri arasında Birliğin politikalarının Balkanlar için uygulanması konusunda çok ciddi tartışmalar çıkmıştır. Bu kriz AB içinde yeni yeni gelişmeye başlayan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası(ODGP) için bir test mahiyetindeydi, fakat sorunun özünde Yugoslavya’nın sınırlarının korunması mı yoksa halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesinin (self-determination) mi olduğu tartışılmaktaydı. Her ne olursa olsun Soğuk Savaş’ın bitmesiyle beraber dünyanın kucağında bulunduğu bu kriz çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak addedilmiştir. Avrupa’nın arka bahçesi olması hasebiyle Avrupa içinde bu sorunun giderilmesi için optimist bir tutum vardı, lakin AB sorunun çözümü için yavaş davranmış, üye ülkelerin sahip oldukları ulusal çıkarlar Birlik çıkarlarının önüne geçmiştir. Örneğin önceleri Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünün korunması yönünde politikalar izlenerek bağımsızlığını ilan eden ülkeleri tanımama politikası belirlenmiştir. Askeri bir silahlı gücünün olmaması nedeniyle AB, önceleri İngiltere’nin ısrarıyla NATO içerisinde bir Avrupa Güvenlik ve Savunma kimliği oluşturmaya çalışmış fakat diğer Birlik üyelerinin itirazlarıyla bu hemen gerçekleşmemiştir.⁵

Avrupa Birliği’nin bu kriz için yavaş hareket etmesi ve sergilediği bu farklı tutumlardan dolayı dönemim ABD Başkanı Clinton, Yugoslavya Krizinin Avrupa’nın kalbinde yaşandığını, krizin Bosna’dan sonra diğer bölgelere sıçraması halinde Avrupa Kıtası’nın dengelerini değiştireceği uyarısında bulunup gerekli müdahalenin yapılması uyarısında bulunmuştur. Avrupalı liderler krizin başından beri ne yapacakları konusunda emin değillerdi. Hatta yukarıda vurgulanan politika gereği Hırvatistan ve Slovenya’nın bağımsızlıklarını tanıyıp tanımama konusunda bile kararsızlardı. Malcolm’un⁶ vurguladığı gibi AB, Balkanların istikrarı, savaşın önlenmesi ve Rusya ile iyi ilişkiler kurmaya devam etmek gibi Balkanlar için genel birkaç prensip benimsemiştir. Fakat hem ODGP sağlam temellere oturtulmadığı için hem de Sırp lider Miloseviç’in ‘Büyük Sırbistan’ fikri pek ciddiye alınmadığı için Bosna’daki yaşananlar etnik nefret denilerek açıklanmaya bir nevi geçiştirilmeye çalışılmıştır.

1992’de Bosna’da savaşın patlak vermesiyle Balkan coğrafyasındaki şiddet, nefret ve keşfedilen toplama kampları Avrupa’nın ve NATO’nun dikkatini çekmiş ve çatışmanın bitirilmesi için bir nota verilmiştir. AB bu dönemde bölgeye yönelik bir politika benimsemediği için ABD’nin uydusundadır ve NATO ile ortak hareket etmektedir. Birlik üyesi bazı merkezi ülkelerin farklı tutumları gözlemlenmiş, bilhassa İngiltere ve Fransa ABD’nin 1993 yılında gerçekleştirmek istediği askeri müdahaleye karşı çıkmışlardır.

⁴ Mark ALMOND, Europe’s Backyard War: The War in the Balkans, Heinemann, London, 1994, p, 31.

⁵ Burak TANGÖR, 21. Yüzyılda BM, NATO, AB ve AGİT’in Balkanlardaki Güvenlik Yaklaşımı: Güvenlik Yönetişimi, Uluslar arası Balkan Kongresi, Kocaeli, Nisan 2011, s, 53.

⁶ Noel MALCOLM, Bosnia and the West: A Study in Failure, The National Interest, No: 39, 1995, p, 3.

Nitekim Sharp'a göre AB, Birleşik Devletler'in 1994 yılında yaptığı askeri müdahaleye destek vermeyerek pasif kalmak ve etkin olmayan bir dış politika sergilemekle eleştirilmiştir.⁷

Kosova Krizi ile Yaşanılan Dönüm Noktası

Bosna savaşı ve sonrasında AB'nin takındığı pasif tutum ve eylemden yoksun dış politika Kosova krizinin patlak vermesiyle değişim göstermiş ve AB hem bu sürecin uzamaması hem de Bosna'da yaptığı hatayı tekrarlamama eğilimine girmiştir. Almanya'nın girişimi ve Fransa'nın desteğiyle birlikte Miloseviç'i savaşı sonlandırması konusunda ikna edecek bir İletişim Grubu (Contact Group)⁸ kurulmuştur. Bu grup AB'nin Balkanlar politikasına yön veren bir girişimdir. Nitekim bu grubun Miloseviç ile yaptığı görüşmelerden şu sonuçlar çıkmış ve bunlar aslında AB'nin Balkanlarla ilgili politikalarının temellerini atmıştır. İlk önce Miloseviç'in Arnavutlar ile diyaloga başlamasını ve üçüncü partilerin arabulucu ve uzlaştırıcı olarak kabul edilmesi istenmiştir. Kosova'daki Arnavut nüfusunun dikkate alınması talep edilmiş ve Miloseviç'in kayıtsız şartsız bunları kabul etmesi beklenmiştir. Bunun karşılığında da eğer Miloseviç bunları kabul ederse Belgrad ve AB arasında diplomatik ilişkiler kurulacak, Sırbistan'ın Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'na üyeliği desteklenecek ve Sırbistan'ın AB'ye üyelik süreci başlatılacaktır.⁹

İletişim grubu Sırp ve Arnavut taraflarını 1997 yılında Fransa'da bir araya getirip aralarında bir ateşkes (ceasefire) imzalamalarını, bu sorunu barışçıl bir yoldan çözmelerini, ülkedeki azınlıkların haklarına saygı duyulup özgür ve adil bir seçim yapılmasını istemiştir. Lakin Sırbistan tarafı bu antlaşmanın uzun dönemde Kosova'nın bağımsızlığını getireceği endişesiyle antlaşmayı imzalamamıştır. Diplomatik yolların tamamen tıkanmasıyla birlikte ABD'nin önderliğinde NATO, askeri müdahaleye karar vermiştir. Dokuz AB üyesi NATO'ya destek vermiş ve bilhassa Almanya uzun bir aradan sonra bu askeri müdahaleye ciddi bir katkı sunarak AB'nin Balkanlara yönelik politikalarında büyük bir liderlik örneği göstermiştir. Askeri operasyonların kalıcı çözümler üretemeyeceğinin bilincinde olan Almanya, Balkan coğrafyasında ekonomik, politik ve güvenlik ile alakalı geniş tabanlı politikaların yapılmasından yana bir tavır takınmıştır.

⁷ Jane. M. O. SHARP, *Intervention in Bosnia: The Case For*, *The World Today*, No:2/49, 1993, ss, 29-30.

⁸ İletişim Grubu (Contact Group) 1994 yılında Bosna Savaşını sonlandırmak için kurulmuştur. Kurucular: ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa'dır. İtalya 1996 yılında bu gruba dâhil olmuştur.

⁹ Birgül. D. COŞKUN, *European Union and Kosovo Issue: From a Peripheral Role to Central Stage*, 21. Yüzyılda BM, NATO, AB ve AGİT'in Balkanlardaki Güvenlik Yaklaşımı: Güvenlik Yönetişimi, Uluslararası Balkan Kongresi, Kocaeli, Nisan 2011, ss, 459-473.

Güneydoğu Avrupa İstikrar Programı (Stability Pact)

Bu doğrultuda Bosna ve Kosova krizlerinin ardından Almanya'nın öncülüğünde 10 Haziran 1999 yılında Güneydoğu Avrupa İstikrar Programı (Stability Pact) kurulmuştur. Balkanlardaki anlaşmazlıkların çözümü için formüle edilen bu Pact ile birlikte ticaretin gelişmesi için serbest ticaret bölgesinin kurulması, ekonomik bir canlanmanın sağlanması ve AB ile ikili antlaşmalar yapılması amaçlanmıştır. Balkan Devletlerinin ulus-devlet anlayışını bir tarafa bırakıp küreselleşmenin değerlerini benimsemeleri istenmiştir.¹⁰ Ayrıca AB, tam üye adaylığı için başvuruda bulunan Balkan ülkelerinin komşularıyla olan sorunlarını çözmelerini şarta bağlamıştır.

1999 yılında savaşın bitmesinin hemen ardından istikrar programının uygulanmasını kolaylaştırmak için Balkan ülkeleri ile birlikte AB üyeleri, ABD, Türkiye, Kanada, Japonya gibi ülkeler IMF ve Avrupa Kalkınma Bankası gibi kuruluşların katılımı ile Köln'de bir zirve (summit) gerçekleştirilmiştir. Bu zirve ile AB bölge için ekonomik yardım konusunda çok önemli bir adım atarak Balkan politikasını şekillendirmeye başlamıştır. Avrupa Komisyonu Balkan ülkeleri ile endüstri ve tarım alanlarında uzun dönemli bir işbirliği için taslak hazırlamış, teknik ve ekonomik yardım için işbirliği inancını yinelemiştir.

Selanik Zirvesi

Yukarıda değinilen gelişmeler doğrultusunda 20-21 Haziran 2003 yılında AB'nin Balkanlar ile ilgili politikasında bir dönüm noktası olarak addedilen Selanik Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Bu zirve, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Karadağ'a yapılacak yardımların artırılması sözünün verildiği bir zirvedir. AB Batı Balkan Ülkelerine üyelik şansı tanıyor ve bölge ülkeleri Birliğin ekonomik, politik ve demokratik normlarını paylaşma iradesi gösteriyordu.¹¹ Yani AB, Balkan coğrafyasındaki savaşların ve onun etkilerinin izlerini yok etmek için bu ülkeler ile bir araya gelmiş, birlik içinde ortak bir yaşamın sindirilmesi için bir nevi hazırlık yapmıştır.

AB'nin Balkanlarla ilgili politikaları konusunda bir diğer gelişme ise Avrupa Komisyonu tarafından 2005 yılında "Kosova'nın Avrupa Geleceği" adlı bir rapor yayımlamasıdır. Burada AB, Kosova'nın ekonomik kalkınmasına yardım etmeye devam edeceğini ve Kosova'nın Birliğe üyelik konusunda diğer ülkelerden geri kalmamasını belirtiyordu. Keza Sırbistan ve Karadağ içinde benzer bir ortaklık belgesi yayınlanarak bölge ülkelerin birbirleriyle işbirliği içinde olmaları amaçlanmıştır.¹²

¹⁰ Salim GÖKÇEN, Balkanlarda Bölgesel Yaklaşım: Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası. Bakınız: www.e-dergi.ata.uni.edu.tr/index.php/ad/article/download/1163/1156. Erişim Tarihi, 31.10.2011

¹¹ EU-Western Balkans Summit Declaration, Thessaloniki, 21 June 2003, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_summit_en.htm, Erişim Tarihi, 31.10.2011

¹² "Kosovo-EU-Relations", 20.4.2005, bakınız; http://ec.europa.eu/enlargement/serbia/kosovo/eu_kosovo_relations_en.htm

2006 yılında kabul edilen Salzburg Deklarasyonu ile birlikte Balkan ülkelerinin AB üyeliklerinin değerlendirilmesinde Kopenhag Kriterleri ve Ulusal Ceza Mahkemesi ile işbirliği gibi ekstra birtakım kurallar getirilmiştir. 2008 yılında Sofya’da Bölgesel İşbirliği Konsey’inin kurulmasına yönelik ortak bir deklarasyon yayınlanarak bölge ülkelerinin adalet ve iç işleri, altyapı, güvenlik işbirliği ve parlamenterler arası işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. AB’ye vizesiz giriş doğrultusunda 2009 yılı sonunda Sırbistan, Karadağ ve Makedonya’ya vize muafiyeti getirilmiştir. Bir yandan tüm bu olumlu gelişmeler yaşanırken diğer yandan AB üyesi ülkeler bazı Balkan ülkelerine karşı farklı tutumlar sergilemektedirler. Kosova 2008 yılında resmi olarak tam bağımsız döneme geçişini kutlarken, AB içinde hâlâ daha Kosova’yı tam bağımsız bir ülke olarak tanıma konusunda iki farklı kutup bulunmaktadır. Öyle ki Kosova’nın bağımsızlığını AB içinde tanımayan beş üye ülke (Yunanistan, Romanya, Slovakya, İspanya ve Kıbrıs Cumhuriyeti) mevcuttur ki bu durum AB’nin bir birlik olarak Kosova ile ilgili net bir tavrının olmadığı bir emaresidir.¹³ Bu durum bu beş ülkenin iç nedenlerinden de kaynaklanmaktadır. Nitekim Kosova Cumhurbaşkanı Atifete Yahyaga, Kosova’yı tanımayan ülkelerin Kosova’yı tanımaya yanaşmamasının Kosova’yla ilgisi olmadığını söyleyerek bunun iç siyasetle ilgili nedenleri olabileceğini vurgulamıştır.¹⁴ Çünkü Kosova’nın bağımsızlığını tanımayan beş AB ülkesinin de nüfusunda azınlıklar önemli bir oran teşkil etmektedir ve Kosova’nın tanınması halinde bu ülkelerdeki azınlıkların da bağımsızlık isteme ihtimali belirecektir. İşte bu durum Kosova’nın beş AB ülkesi tarafından tanınmaması konusunda ülkelerin çekimser tutumunda belirleyici bir rol oynamaktadır.

Erişim Tarihi, 31.10.2011

¹³ Fehmi AĞCA, Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Rolü, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 5:1, 2010.

¹⁴ Makalenin tamamına erişim için Bkz, <http://www.timeturk.com/tr/2012/09/10/ab-nin-kosova-ikilemi.html>, Erişim Tarihi, 17.09.2012.

Sonuç

Avrupa Birliği kendi arka bahçesinde 1990'lı yıllarda yaşanmaya başlayan krizlere önceleri müdahale etmemeyi tercih etmiştir. Fakat ne zaman ki bu bölgenin istikrarsızlığının Avrupa Kıtası'nın istikrarsızlığı olduğunu idrak etmiş, işte o zaman ne pahasına olursa olsun Balkan coğrafyasında etkili bir aktör olmaya karar vermiştir. Kosova krizinin patlak vermesi AB'nin Balkanlar ile ilgili politikalarının gelişmesinde çok önemli bir mihenk taşıdır. AB üyeleri kapsamlı bir plan olmadan bölgenin gelişemeyeceğini ve bölgede istikrarın yakalamayacağını farkına varmışlardır. Birlik üyelerinin farklı çıkarları AB'nin tek sesli şekilde hareket etmesinin engellese de, gerek ABD gibi uluslararası aktörlerin devreye girmesi gerekse de Birlik içinde Almanya gibi sorumluluk alan merkezi üyelerin gayretleriyle Balkanlar ile ilgili politikalar şekil verilmeye çalışılmış ve bu ülkelerin bir kısmı şimdi birer AB üyesi olmuşlardır. Bununla beraber, bölgede meydana gelen krizlerin ortaya çıkardığı fırsatlar, Balkan coğrafyasında yaşayan milletlerin kimlik algılamaları, Balkan ülkelerinin birer AB üyesi olma olasılığının bu ülkelere verilmesi ve Rusya gibi Soğuk Savaş boyunca bölgeye hâkim olan bir gücün bölgedeki etkisini eskiye oranla kaybetmesinin getirdiği avantajlar AB tarafından tam anlamıyla değerlendirilememiştir. Bilhassa ortak güvenlik ve dış politika konularında aynı megafondan konuşul(a)maması AB içinde tam bir mutabakatın sağlanamamasına sebebiyet vermiş böylece AB'nin hareket kabiliyeti sınırlanarak bölgesel problemlerin çözümünde inisiyatif ABD'ye geçmiştir. Nitekim birçok Balkan ülkesine göre AB, istikrar, refah ve ekonomik anlamda güven verirken, savunma ve güvenliğin tesisi konularında güvenilecek tek adres ABD'dir.

Her ne kadar Birlik üyesi ülkeler Yugoslavya'nın dağılma sürecinden beri Balkanlar ile ilgili farklı çıkarları doğrultusunda hareket edip aynı megafondan konuşmasalar da, hali hazırda aynı çıkarları taşımamalarına rağmen gelinen son noktada Balkanlara bir ilgi duyulmaktadır. Netice itibariyle AB'nin Balkanlar ile ilgili derli toplu bir politikasının olmadığı sonucuna varılarak, Birliğin Balkanlar ile ilgili güttüğü politikaların çalışmada da belirtildiği gibi ekonomik ve siyasal politikalar olduğu gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- ALMOND, Mark, Europe's Backyard War: The War in the Balkans, Heinemann, London, 1994.
- AĞCA, Fehmi, Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rolü, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 5:1, 2010.
- COŞKUN, D.Birgöl. European Union and Kosovo Issue: From a Peripheral Role to Central Stage, 21. Yüzyılda BM, NATO, AB ve AGİT'in Balkanlardaki Güvenlik Yaklaşımı: Güvenlik Yönetişimi, Uluslararası Balkan Kongresi, Kocaeli, Nisan 2011.
- EU-Western Balkans Summit Declaration, Thessaloniki, 21 June 2003.
- KARPAT, Kemal, "Balkanlar", İslam Ansiklopedisi, V, TDV Yay, İstanbul, 1992.
- MALCOLM, Noel, Bosnia and the West: A Study in Failure, The National Interest, No: 39, 1995.
- SHARP, M. O, Jane, İntervention in Bosnia: The Case For, The World Today, No:2/49, 1993.
- TANGÖR. Burak, 21. Yüzyılda BM, NATO, AB ve AGİT'in Balkanlardaki Güvenlik Yaklaşımı: Güvenlik Yönetişimi, Uluslar arası Balkan Kongresi, Kocaeli, Nisan 2011.
- ÜLGER. K. İrfan, 'Avrupa Birliği Rehberi', Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2008.

Web Araştırması

- GÖKÇEN, Salim, Balkanlarda Bölgesel Yaklaşım: Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası.
Bakınız:www.e-dergi.ata.uni.edu.tr/index.php/ad/article/download/1163/1156.
Erişim Tarihi, 31.10.2011.
- EU-Western Balkans Summit Declaration, Thessaloniki, 21 June 2003, How Does a Country Join the EU, bakınız;
[wttp://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_summit_en.htm](http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_summit_en.htm), Erişim Tarihi, 31.10.2011
- "Kosovo-EU Relations", 20.4.2005, bakınız;
http://ec.europa.eu/enlargement/serbia/kosovo/eu_kosovo_relations_en.htm,
Erişim Tarihi, 31.10.2011

